

AZ ELSŐ MAGYAR TESTNEVELÉSI (SPORT) TÖRVÉNY MEGSZÜLETÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI

A törvény megszületése (1921)

A „bethleni” évtized konszolidációs politikájának alapköve testnevelési és sport szempontból az 1921. évi LIII. törvénycikk, melynek elfogadását, véglegesített szövegének kialakítását, hosszú nemzetgyűlési (parlamentari) csatározások, viták előzték meg. A trianoni békediktátum következtében kialakítható sportpolitikát leképező miniszteriális ellentétek mellett (HM vs. VKM) egyre nagyobb szerepet játszottak és vállaltak a tényleges sporttal, akkori szóhasználattal „társadalmi sport” (értsd versenysport) vagy (iskolai) testneveléssel foglalkozó szakemberek. A testnevelés és sport szakemberbázisa azonban meglehetősen szűk körű volt, s periférikus szakterületük miatt számuk az első világháború befejeződése után sem nőtt meg jelentősen. A testnevelési törvény tulajdonképpen a magyarországi testkultúra régi, több évtizedes megválaszolatlan kérdéseit próbálta feloldani és végre állami úton rendezni, s törvényerőre emelésével ennek betartását minden személy és intézmény számára kötelezővé tenni. A törvényjavaslat, indítvány bejegyzője és betérjesztője, majd leglelkesebb harcosa Karafiáth Jenő ipolyszalkai képviselő, későbbi kultuszminiszter volt.¹

Karafiáth Jenő 1920. április 20-án tartotta meg a Nemzetgyűlésben azt az első nagyhatású felszólalást, amely teljes egészében a testnevelés ügyével foglalkozott. Hosszú beszéde alapvetően három tényezőt tartalmazott: a „várható” trianoni béke revízióját, a Tanácsköztársaság és az őszirózsás forradalom megbélyegzését, valamint új, az „ellenforradalmi rendszer” politikájának szolgálatába állított testnevelési és sportkoncepció kidolgozására tett javaslatát. Beszédét, amely szinte szónoklatnak is mondható, lélektanilag – ahogyan megfogalmazta – a Trianonban megtépázott korábbi magyar nemzeti érzésre és becsületre alapozta. „A destrukció, amely a nagy világegés utókövetkezményeként viharzott végig országunkon, nemcsak a lelkekre volt káros hatással, hanem rombadöntötte a magyar testi kultúrát is. Talán nem csalódunk, ha azt állítjuk, hogy a temérdek károkozás között a legnagyobb veszteséget és a legnagyobb csapást mégis a magyar ifjúság, a nemzet jövője szenvedte, mert szellemi téren évekre vetődött vissza, tiszta erkölcsét fekete mételty támadta meg, testileg pedig legyöngült”.²

Véleménye szerint a forradalmak okozták a legnagyobb kártevést: „...mindent el kell követnünk, hogy a szellemi neveléssel együtt haladva az ifjúság testi nevelését a nemzeti eszme szolgálatában állítsuk, hogy sürgősen lépünk erre az útra, amelyen haladva az

¹ Karafiáth Jenő (1883–1952) ipolyszalkai képviselő több témánál is hozzászólt a Nemzetgyűlésben (sajtókérdések, műemléki kérdések, egyházzervezési kérdések Trianon után, idemnitási vita), de nevét a testneveléssel kapcsolatos törvény tette országszerte ismertté. Képzettségére nézve jogász volt, s nevéhez fűződött az egyetemi testnevelési zászlóaljok szervezési próbálkozása is. 1922–1931 között a képviselőház háznagya, 1923-tól az OTT elnöke, 1932-ben rövid ideig kultuszminiszter volt. 1937–1942 között Budapest főpolgármestereként tevékenykedett.

² Nemzetgyűlési Napló, 1920. IV. köt. IV. 20–V. 20. 362. o.

erkölcsi süllyedés fertőjéből visszahozhatjuk nemzetünk virágait arra a magaslatra, ahonnan lelketlen kufárok munkája folytán feneketlen mélységbe sodródtak és ne felejtjük el, hogy a nemzetköziség palástjába burkoltan a jellem-nélküliség csírái férköztek ifjúságunk érintetlen lelkéhez”. Történelmi példákkal igyekezett bizonyítani, hogy az első világháború győztes államai, Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok közül az előbbiek a középkorig visszamenőleg törvényerejű rendeletekkel és előrelátó lépésekkel „gondoskodtak” országuk testkultúrájáról. „Az ősz Wellington, mikor az etoni játszótéren a játékban kipirult arcú ifjúságot megpillantotta, elragadtatásának azzal a felkiáltással adott kifejezést: itt dőlt el Waterloo” – hivatkozott Karafiáth beszédében az angol testkultúra eredményeire.³

A beszédben kifejeződött Karafiáth szakmai hozzáértése is, mind az iskolai testnevelés, mind a „társadalmi sport” és az olimpiai részvétel nemzetközi propagandájának a tekintetében. Igyekezett bebizonyítani, hogy az országnak még ebben a nehéz helyzetben is áldozni kell a testkultúrára, s mindezeknek személyes érdemek, az általa „a legnagyobb férfiúnak” aposztrofált Horthy, Friedrich sportsikereinek felsorolásával is igyekezett nyomatékot adni. Jó taktikai érzékét mutatta a testnevelés mozgásanyaga reformjának felvetése, a merev német torna rendszerrel ellentétes „szabadtéri” sportok előtérbe helyezése, s mindezekkel szinte olyan hangulatot alakított ki a Nemzetgyűlésben, hogy javaslatát nemhogy visszautasítani, de vitatni sem lehetett. Beszéde után az indítványt mégis elnapolták 1920. július 31-re, majd ezt is áthelyezték augusztus 11-re. Az indítványból (mint később kiderült) két fontos kérdés kimaradt: az ifjúsági játszótérek (gyakorlótérek) és a Testnevelési Főiskola létesítése. Ezt pótolva, Karafiáth Jenő 1920. augusztus 11-én a végrehajtási utasítást is nagy vonalakban körvonalazó törvényjavaslati indoklása után tárgyalta a Nemzetgyűlés a kérdést. Ekkor beszédében Karafiáth már sokkal türelmetlenebbül fogalmazott és sokkal nyíltabban jelentek meg a lassan kialakuló keresztény-nemzeti ideológia, valamint a konzervatív rendszer céljait tükröző elemek: „...a nemzetvédelmi politikáról, a keresztény kurzus valódi intencióinak megfelelő fajerősítő tevékenységről, céltudatos, minden ízében magas, nemzeti munkáról, a jövő Magyarország szilárd fundamentumának törvényben biztosított megalapozásáról akarok szólni akkor, amikor a testnevelés rendkívüli fontosságára ismételten rámutatok”.⁴ Különösen figyelemre méltó a Testnevelési Főiskola felállítására vonatkozó kitétele, amit azzal támasztott alá, hogy a testnevelés színvonalát a szellemi nevelés színvonalára szükséges emelni, ez pedig főiskolai szintű képzés nélkül lehetetlen. Hangsúlyozta az állami kezdeményezés fontosságát és ismét a külföldi példa, elsősorban az amerikai játéktér-építés hasznosságát és eredményességét.⁵

A vita első hozzászólója Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter volt. A miniszter annak ellenére, hogy a testnevelést és a sportot nagyon fontos tényezőnek tartotta,

³ „Franciaországban már 1439-ben megalakult a Francia Lövész Egyesületek Szövetsége, amely talán az összes sportszövetségek között az első volt. De nemcsak a francia nemzet, hanem a művelt nyugat összes államai úgyszólván valamennyien felismerték a nép széles rétegeire támaszkodó testnevelési rendszer fontosságát, annak rendkívüli horderejét...” – mondotta Karafiáth Jenő ugyanebben a beszédben. – Uo.

⁴ Nemzetgyűlési Napló, 1920. VI. köt. 20. július 22. – augusztus 19. 311. o.

⁵ Karafiáth itt az amerikai játéktérépítés sikereire utalt, 1908-ban 90-re, 1909-ben 265-re emelkedett számuk. Hasonló volt a helyzet Londonban is, s a német kormány is jelentős anyagi támogatást, közel 2 millió márkát nyújtott erre a célra. – Uo.

nem értett egyet a javaslattal. Indoklásában először adminisztratív nehézségekre hivatkozott: a tárca sem a „tornatanár” képzést, sem pedig az iskolai óraszámemelést nem tudja végrehajtani. Ehhez tanrendi változtatások is szükségesek lennének és a pénzügyi keretek sem engednék meg szerinte az ilyen arányú fejlesztést. Hivatkozott Haller földbirtok-politikai megfontolásokra is, hiszen a javaslat szerint a községeknek, városoknak sportpályákat, játszótereket kell építeniük, s az ehhez szükséges pénzt a kultusztárca biztosítaná. A VKM részéről végül is ígéretet tett, hogy megfelelő előkészítés után – más minisztériumokkal is egyeztetve –, a pénzügyi kérdéseket is alaposan megvizsgálva a minisztérium egy mindent átfogó, teljes testnevelési reformot fog kidolgozni és azt a parlament elé terjeszti. Ezután kérte a kérdés napirendről való levételét, hiszen – mint mondta – „sokkal sürgősebb tennivalók várnak ránk”. Javaslátát a „ház” elfogadta, s így a kérdés megoldása jó egy évvel elodázódott.⁶

1920. augusztus és 1921. június között számtalan levélváltás, véleménykérés történt a testnevelés kérdésében az érdekelt minisztériumok között (népjóléti, igazságügyi, földművelésügyi, pénzügyi, honvédelmi, belügyi). A VKM javaslathoz – amely paragrafusában megközelítőleg megegyezett a majdani törvénnyel –, dr. Viszota Gyula ügyosztályfőnök a következő általános és részletes indoklást fűzte: „A testnevelés a nemzet újjászületésének lényeges eszköze, a népesség meggyöngült, elernyed, fokozott szükség van a nemzet regenerálására.”⁷ A konkrét lépéseket illetően felvázolta az iskolai és az iskolán kívüli testnevelés megvalósítandó feladatait (óraszám-emelés, játéktér, tornaterem építés, megfelelő szakemberképzés.)

1921 májusában Karafiáth Jenő ismét szót kért a testnevelés kérdésében azzal az indoklással, hogy egy évvel korábbi indítványát elfogadták ugyan, de mégsem terjesztették elő a törvényjavaslatot. Hogy nagyobb nyomatékot adjon kérésének, ismét a testnevelés honvédelmi jelentőségére hivatkozott.

A törvényjavaslat, melynek végleges kidolgozása a VKM részéről Imre Sándor államtitkár nevéhez fűződött, tíz paragrafusban rögzítette a feladatokat. A legfontosabbakat megemlítjük ezek közül. Az első paragrafus a kötelező iskolai testnevelés végrehajtását mondta ki. „Az értelmi nevelés fokozódó követelményeit csak erős szervezet teljesítheti, s e nélkül az erkölcsi nevelés sem érheti el célját, ezért az értelmi és a testi nevelés között egyensúlyt kell teremtenünk” – hangzott az indoklás. A következő paragrafusban, az iskolát elhagyó (férfi) ifjúság testnevelésének megszervezését 21 éves korig tervezték. Ezt természetesen honvédelmi érvekkel indokolták. Szerepelt még az üzemek (ezer fő foglalkoztatása felett) és a községek, városok sportpálya-építési kötelezettsége, valamint a szakemberképzés megoldása is. A törvényjavaslat szerint a pénzügyi fedezetet a VKM költségvetésében létrehozandó külön rovat, *Testi-Nevelés* címmel biztosította volna. Ide folyt volna be az 1921. évi II. törvénycikk 7. paragrafusában biztosított lóverseny totalizátor is.⁸ A javaslat emellett a bevételi forrás mellé jelentős költségvetési kiegészítést is kért az állam részéről.

⁶ Nemzetgyűlési Napló, VI. köt. 1920. július 22. – augusztus 19. 320. o.

⁷ Ráday Tudományos Gyűjtemény, Imre Sándor államtitkár iratai. A katonás nevelésre vonatkozó iratok gyűjteménye, fol. 621–625–629.

⁸ *Ivánkovits Kálmán: A testnevelési jog.* Budapest, 1928. 20. o.

A törvényjavaslatot a Nemzetgyűlés 1921. június 20-i és 23-i ülésein ismét napirendre tűzte. Ekkor már Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter pártfogolta a kérdést, de a kor újsághíreiből az derült ki, hogy e kérdésben Karafiáth Jenő képviselő volt a legnépszerűbb és a leginkább kiemelt személyiség.⁹

Az 1921. júniusi vitát jelentős agitáció előzte meg. Ezek után tartotta meg Karafiáth ismét hatásos, szónoki fogásokkal teletűzdelt beszédét, s azzal, hogy az indítványt 163 képviselő is támogató aláírásával látta el, alátámasztottnak látta a javaslat mielőbbi törvényerőre emelését.¹⁰

Bodó János kiegészítő indítványában a VKM-et hibáztatta azért, hogy a kérdésben még nem történt előrehaladás. Javaslatot tett az Országos Testnevelési Tanács (OTT) átalakítására is oly módon, hogy a végrehajtás kapja a döntő szerepet. A Testnevelési Főiskola felállításával mellett, amely a szakemberképzés ügyét oldotta volna meg, hozzáértő szakmai szemléletét mutatta, hogy az iskolaorvosi intézmény valóságos megszervezését (papíron ugyanis létezett) is felvette.¹¹

A törvényjavaslat tárgyalása azonban halasztást szenvedett, s csak decemberben folytatódott. 1921. december 19-én az előadó már Gerencsér István, a parlament jegyzője volt. Bevezetőjének figyelemre méltó kitétele volt a megfogalmazás, mely szerint a javaslat nem elég „radikális”. Igazi értékét a végrehajtási utasítás és az új tanterv fogja meghatározni. Egyébként mind a Bodó, mind a Karafiáth féle beszédeket a sajtó Széchenyi alakjával kötötte össze és olyan megvilágításba helyezte az előterjesztőket, mintha ők Széchenyi gondolatait folytatnák.¹²

Gerencsér a német testnevelési struktúrára, annak fejlettségére is hivatkozott, amelyben 24 éves korig tették kötelezővé az iskolát elhagyó ifjúság (lányok is) testgyakorlati foglalkozásokon való részvételét.¹³

A hozzászólók között Bodó János, Vass József valamint Karafiáth Jenő neve szerepelt. Bodó beszédében ismét keveredtek a testnevelést és a sportot szakmai oldalról megközelítő gondolatok (a lánytestnevelés fontossága, az iskolaorvosi hálózat kiépítése, az ellenőrzés megszervezése) a magyarság „fajpolitikai” szempontjait hangoztató és előtérbe helyező elemeivel. Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter általános kultúrpolitikai elképzeléseit vázolta fel és ennek részeként értékelte a törvényjavaslatot, de a pénzügyi helyzet nehézségeit sem hallgatta el.¹⁴

Karafiáth Jenő az OTT megbízásából kiegészítést tett, a javaslatból ugyanis kimaradt a Testnevelési Főiskola felállításának, illetve a Nemzeti Stadion felépítésének kérdése. Vass József a vita és a hozzászólások után elfogadásra ajánlotta a törvényjavaslatot, mégpedig a korábbi Testnevelési Alap pénzügyi keretének visszaállításával.

1921. december 21-én a napilapok közölték a törvény elfogadását. A *Nemzeti Sport*ban Gömbös Gyula jobboldali oppozícióból kritizálta, a *Népszava* pedig a szociáldemokra-

⁹ *Nemzeti Sport*, 1921. június 21.

¹⁰ Nemzetgyűlési Napló, XI. köt. 1921. június 11. – július 15. 166. o. (http://www3.arcanum.hu/onet/pics/a.pdf?v=pdf&a=pdf&p=PDF&id=KN-1920_11/KN-1920_11%20175&no=0; a letöltés utolsó időpontja: 2012. május 6.)

¹¹ Az 1921. július 20-ára összehívott Nemzetgyűlés Irományai, 64. 268. o.

¹² *Sport hírlap*, 1921. december 22. „A testnevelés új korszaka”.

¹³ Nemzetgyűlési Napló, XIV. köt. 1921–22. december 19. – január 12. 272–274. o.

¹⁴ Uo.

ta munkásmozgalom álláspontját hangoztatva fejezte ki kételyeit. Gömbös szerint a törvény nem elég radikális, csak általánosságokat tartalmaz. A szociáldemokraták a törvény „munkás-ellenességére” mutattak rá, amely ellen 1921-ben még csak a sajtó útján harcolhattak. Az érveik – a testnevelési kényszer elsősorban a munkásokat, tanoncokat sújtja, a testnevelési kötelezettséget az iskolaköteles kor felemelésével kell biztosítani –, majd a törvény végrehajtási utasításának vitájánál, 1924-ben teljesedtek ki és fogalmazódtak meg már a Nemzetgyűlésben is. A testnevelési törvény, vagy ahogy később nevezték: leventetörvény alapvető célja a trianoni békediktátum következtében kialakult katonapolitikai helyzet miatt, a magyar ifjúság burkolt katonai elképzelésének megszervezése volt. A törvény intézkedett minden iskolatípusban a kötelező iskolai testnevelés bevezetéséről, majd elrendelte az iskolát elhagyó ifjúság kötelező testnevelését 21 éves korig (csak fiúk részére). Immáron szerepelt benne a Testnevelési Főiskola és a Nemzeti Stadion felállításának illetve felépítésének a terve is. Az ezer főnél több dolgozót foglalkoztató vállalatok, üzemek, intézmények kötelesek voltak sportpályákat létesíteni, valamint a városok és a községek is kaptak kisajátítási jogot az ilyen célú építkezések telekigényének a biztosításához. Végül szabályozta a törvény a „főhatóság”, az Országos Testnevelési Tanács helyét is, mely továbbra is a VKM tanácsadó szerve maradt. A kultusztárcán belül a költségvetésben *Testi-nevelés* címmel külön rovatot létesítettek.¹⁵

Viták a végrehajtási utasítás kiadása körül (1924)

A testnevelési törvény közel két évig tulajdonképpen „papíron maradt”, végrehajtási utasítását csak 1924-ben adták ki. Az előkészítő munkák során elsősorban az anyagi nehézségek voltak a legnehezebben áthidalhatók. Az OTT az agitáció és a propaganda szolgálatába állította a *Levente*, a *Testnevelő*, a *Nemzeti Sport* és az *Ifjúság* című lapokat is. A Honvédelmi Minisztérium háttérbe húzódott ugyan, de utasítást adott a helyőrségeknek, hogy támogassák az ifjúsági sport szakosztályokat, a MOVE egyesületeket és az ún. leventézést. A megyei központok, illetve a nagyobb városok közigazgatási szervezeteiben megyei, illetve városi testnevelési előadói állásokat szerveztek. Tovább folytak az egyes minisztériumok közötti (VKM, földművelésügyi, pénzügyi) levélváltások az anyagi feltételek biztosítását illetően. Sőt, maga a kormányzó, Horthy Miklós is sorompóba állt az ügy szolgálatában, amikor Klebelsberg Kuno kultuszminiszterhez e kérdésben írt nyílt levelét a lapok teljes terjedelemben közölték.¹⁶

1924 elején fokozatosan hozták nyilvánosságra, illetve adták ki a végrehajtási utasítás egyes részkérdéseit tartalmazó rendeleteket. A VKM 1924/9000 számú rendelete például a kultuszminisztériumban külön testnevelési ügyosztályt állított fel, s annak legsürgősebb feladatául a végrehajtási utasítás kidolgozását tűzte ki. Hasonlóan, a BM 12400/1924. számú rendelete is ezt szolgálta, mikor a leventeegyesületekre vonatkozóan egységes alapszabályokat dolgozott ki, s ezzel meggyorsította és megkönnyítette az ilyen jellegű egyesületek megszervezését.¹⁷

¹⁵ *Ivánkovits*: i. m. 29. o.

¹⁶ *Ifjúsági Testnevelés*, 1924. február 4.

¹⁷ Mindkét rendeletet közölte *Ivánkovits Kálmán*: A testnevelésre vonatkozó jogszabályok gyűjteménye. Budapest, 1935. 27. o.

A Klebelsberg Kuno által 1924. február 1-jén beterjesztett *Testnevelési Alapról* szóló törvényjavaslat nemzetgyűlési vitája az előző ülészakokétól (1920–21) abban különbözött, hogy az egyes pártok képviselői egyértelműbben nyilatkoztak a testnevelési törvény mellett. Ugyanakkor éles aktivitást fejtett ki az ellenzék soraiból az MSZDP. Bár a Nemzetgyűlésben a kormánypárt abszolút többséggel rendelkezett, az 1922–26-os választási ciklus az ellenzék számára a legsikeresebb időszak volt. Az 1922-es választások eredményeképpen 20 liberális és 25 szociáldemokrata képviselő került a Nemzetgyűlésbe.¹⁸

Formálisan tehát többpártrendszer volt ugyan Magyarországon, de ebben az ellenzék számára viszonylag sikeres időszakban is a végrehajtó hatalom a kormány kezében összpontosult. Bethlen erről így nyilatkozott egyik beszédében: „Nem osztálypártokra van szükség, hanem világnézeti alapokon álló pártokra, mert az osztálypártok beleviszik a parlamenti politikai küzdelmekbe még az osztályellentéteket is és ezzel újabb osztályharcot segítenek elő”.¹⁹

Az előzőekből következett, hogy – hasonlóan más kérdésekhez – a testnevelési törvény végrehajtási utasítása a Testnevelési Alap visszaállítása körüli „parlamenti” vita is szinte teljesen formális volt. Bodó János Egységes párti képviselő hozzászólásában ismét „a 21-es hang” érzékelhető, tehát a bizonyos „fajpolitikai” indokok hangoztatása: „A magyar testnevelés ügye nem luxuskérdés, (a szociáldemokratákra utal) nem rejtett célokat szolgáló gyanús valami, a magyar testnevelés ügye: a pusztuló magyar faj megmentésének problémája.”²⁰

A már sokszor hangoztatott külföldi példák (angol sportmozgalom sikerei, a Jahn féle német tornamozgalom nemzeti egységet is segítő hatása) mellett megjelent a közeli potenciális szövetséges hatalomra, Olaszországra való hivatkozás is. Olaszországban ugyanis Mussolini is szorgalmazta és támogatta az ifjúság katonai előképzésére irányuló törekvéseket. Bodó kérte a javaslatban szereplő testnevelési alap visszaállításával együtt a megyei, városi, községi tehát a „helyi” testnevelési alapok létrehozását is.

Az 1924-es februári nemzetgyűlési „vitában” a testnevelés és sport vonatkozásában Klebelsberg Kuno kultuszminiszter volt a téma előadója. Klebelsberg is Széchenyit hozta fel példaként, a testnevelés (iskolai testnevelés) és a sport szükségességét, fejlesztését, támogatását gazdasági, egészségügyi és pedagógiai érvekkel támasztotta alá. „A sportot bele kell vinni a magyar nemzet tömegeibe, széles rétegeibe... Meg vagyok győződve róla, hogy a magyar nemzet túlnyomó többsége belátja a széleskörű demokratikus testnevelés feltétlen szükségességét, de azért mindig lesz olyan kisebbség is, melyet belátása ellenére rá kell szorítani... a mai pedagógiai rendszer csak ideges és korán elfáradt embereket ad az országnak... A kötelező testnevelésen (a levante és az iskolai testnevelésen) kívül nagyon fontos a társadalmi testnevelés, a szabadsport is... Annak ellenére, hogy nálunk a sport és testnevelés igen döntő jelentőséggel bír, mégsem bocsátottam ki a végrehajtási rendeletet mindaddig, amíg nem láttam biztosítva az anyagi eszközöket”. A Testnevelési Alap létesítését abból a szempontból tartotta fontosnak, hogy azt így nem a költségvetési szabályoknak megfelelően lehet kezelni, s a felhasználás sokkal célszerűbben és könnyebben

¹⁸ L. Nagy Zsuzsa: A Horthy-rendszer liberális ellenzéke. In: Vélemények és viták a két világháború közötti Magyarországról. Szerk.: Laczkó Miklós. Budapest, 1984. 237. o.

¹⁹ *Pesti Hírlap*, 1922. május 3.

²⁰ Nemzetgyűlési Napló, XXI. köt. 1924. (II. 28.) 123. o.

történhet. Beszédét a következő szavakkal fejezte be: „Azt hiszem, hogy a nagy magyar tradícióknak útját járjuk akkor, amikor az értelmi és erkölcsi nevelés mellé, mint egyenrangú tényezőt befogadjuk a magyar közoktatás és a magyar nemzetnevelés rendszerébe a testnevelést”.²¹

Kleblsberg szavai után a szociáldemokrata képviselők kértek szót és egymás után éles szavakkal mutattak rá a testnevelési törvény és a végrehajtási utasítás „munkásellenes” tényezőire. Kéthly Anna felszólalásában nem a testnevelés és a sport fontossága ellen emelt szót, hanem véleménye szerint több, ennél sürgősebben megoldandó feladatra is lehetne költeni azt a bizonyos összeget, így a tankötelezettség kiterjesztésére. (12 éves korig terjedt, s azt sem hajtoták végre). „Ha az általános tankötelezettséget kiterjesztenék 16 éves korig, akkor ennek keretében a testnevelési kötelezettséget is le tudná róni ez az ország. Ez a három együttesen, a testnevelés, a szellemi és erkölcsi nevelés tulajdonképpen egymástól nem is volna elvonatkoztatható és mind a hármat együttesen kellene megteremteni” – mondta Kéthly. A „társadalmi sport” vonatkozásában így érvelt a képviselő: „...a munkásifjúság mai állapotában egyáltalán nem alkalmas arra, hogy vele kényszersportot üzzessenek... a munkásság testi leromlottságban van. Előbb gondoskodjunk megélhetőségéről és a szociális védelméről”. Kifogásolta azt is, hogy az Országos Testnevelési Tanácsban egy munkásképviseelő sincsen, pedig a munkásegységek száma, illetve taglétszáma ezt biztosítaná. Sérelemesnek tartotta, hogy a leventelajstromokban az ifjak vallását is fel kellett tüntetni. Végezetül jól felépített beszédét az alábbiakkal zárta: „A sport csak társadalmi akció lehet. Teremtsenek olyan közszellemet, amely életszükségletévé teszi a gyermekeknek, hogy sportoljon, teremtsen meg olyan életvitelt, olyan életlehetőséget a munkásság részére, amelyben elég szabadideje és elég testi ereje van ahhoz, hogy sportoljon... a törvényjavaslatot nem fogadom el.”²²

Támogatta Kéthly Anna felszólalását Várnai Dániel, szintén szociáldemokrata képviselő is. Várnai hozzászólásában a törvényjavaslatot egyrészt munkásellenesnek, másrészt alkotmányellenesnek tartotta: „A munkásifjúság tiltakozik a gondolat ellen, hogy őt holmi leventeegyesületbe sorozzák be.”²³ Kérte a végrehajtási utasítás átdolgozását, a munkásellenes tendenciák megszüntetését. Rothenstein Mór (szintén szociáldemokrata képviselő) csatlakozott Kéthlyhez és Várnaihoz, s saját erkölcsi kételyeit is kifejezte, mivel véleménye szerint „ilyen nemes cél eléréséhez, olyan erkölcstelen bevételek szolgálnak alapul mint pl. a lóverseny totalizátor és a bookmakerek megadóztatása.”²⁴

A törvényjavaslat mellett szólalt fel a következő indokokat, érveket felhozva Gömbös Gyula és Dinich Ödön. Gömbös a „magyar faj” tökéletes embertípussá alakításához tartotta fontosnak a testnevelési törvény végrehajtását. Az új leventeegységek szervezése mellett szükségesnek tartotta a polgári és a munkásegységek további anyagi segítségét is. „Én helyeslem a munkás sportegységek létesítését, mert a munkás sportegységek létesítésével, a munkásokat felfogásom szerint beterejlük a mi gondolkörünkbe, mert aki sportol, aki szereti a sportot, az lassan nacionalistává válik.”²⁵ Dinich Ödön a szociál-

²¹ Nemzetgyűlési Napló, XXI. köt. 1924. (II. 28.) 124. o.

²² Uo. 131. o.

²³ Uo. – Várnai Dániel a *Szocializmus* című folyóirat szerkesztője volt Vanczák Jánossal együtt.

²⁴ Uo. 132. o.

²⁵ Uo. 138. o.

demokrata képviselők aggályaira válaszolt: „Ne értsenek emögött semmiféle katonásdit. Itt semmi másról nincs szó, minthogy a falusi embereket rászoktassuk arra, hogy szabad idejük egy részét sportegyesületekben, megfelelő szakférfiak vezetése mellett töltsék el.”²⁶ Dinich ezen kívül a „társadalmi sport” bizonyos negatívumaira hívta fel a figyelmet, elsősorban a labdarúgás elüzletiesedését kifogásolta. Dinich-hez csatlakozott Petrovác Gyula is: „A sport terén elharapódzott a professzionalizmus... Ennek következménye az, hogy egyes sportegyesületek inkább részvénytársaságokká és hasznot hajtó vállalatokká fejlődtek át, amelynek ugyancsak nagy reklámmal beharangozott meccsein hatodrendű kérdés a sportszerűség és a sporteredmény.”²⁷

A Testnevelési Alap visszaállításáról szóló törvényjavaslatához tárgyilagosan és szubjektíven (erkölcsi kérdések feltevése) szóltak hozzá a képviselők, de az világossá vált rövid időn belül, hogy a kérdést már a vita előtt eldöntötték.

A kultuszminiszter, Klebelsberg szavai jól tükrözték, hogy milyen komoly szerepet szánt a kormányzat a testnevelés és sport ügyének. „A másik nagy ügy, amely széles néprétegek érdekeit van hivatva szolgálni a testnevelés ügye. Az erről szóló törvényjavaslat célja az, hogy a testnevelési akcióhoz szükséges eszközöket biztosítsa... Széchenyinek, mint reformernek a maga igazi jelentőségét az adja meg, hogy már a XIX. sz. 20-as éveiben meglátta és felismerte mindazokat a feladatokat, amelyeket a következő száz év alatt a magyar nemzetnek meg kellett oldani... mai műszóval élve programot adott. Ebben a programban lényeges pont éppen a sport... az ő kezdeményezése termékeny talajra talált. Magyarországon eleven sportélet fejlődött ki, melynek eredményeképpen championjaink mindig voltak... Most számolnunk kell a kor határozott demokratikus irányával és demokratizálnunk kell a sportot is... A modern orvosi tudomány a terápiánál ma már előbbre teszi a bajoknak megelőzését, hogy a test a betegségeknek jobban tudjon ellenállni, a testmegerősítést, a testedzést.”²⁸

A „társadalmi sport” vonatkozásában az erkölcsi, morális szempontokat emelte ki. „Én tehát meg vagyok róla győződve, hogy az egészséges bajtársi viszony érdekében és éppen azoknak a morális tulajdonságoknak a kifejlesztése céljából, amelyek a nemzetben az egyetértést, nem pedig az ellenségeskedést hozzák létre, tehát erkölcsi okokból kell a sportra különös súlyt kell fektetni.”²⁹ Véleménye szerint szükség van kiváló sportolókra, akik külföldön is öregbítik a magyar sport hírnevét. Különösen – s ez angol beállítódásából is következett – az egyetemi, főiskolai sport fejlesztését kívánta felgyorsítani, elsősorban a létesítmények modernizálásával. Mindezek ellenére azonban annak is tudatában volt, hogy egy ilyen „nagyszabású program” pénzügyi támogatása nagyon nagy terheket ró az államháztartásra, ahol pedig számos más terület (ipar, mezőgazdaság, közlekedés stb.) szintén nagy igényekkel jelentkezett. 1922–1924 között a kultuszárca jóval kevesebb támogatást kapott (79 millió) testnevelési célokra, mint amennyit az 1913-ban előírt „totalizátor fogalom” alapján testnevelési célokra a kormányzatnak biztosítania kellett volna. (Ígérete szerint azonban a testnevelés és sport több anyagi támogatást kap a következő években, amennyiben a törvényjavaslat elfogadásra kerül.)

²⁶ Nemzetgyűlési Napló, XXI. köt. 1924. (II. 28.) 146. o.

²⁷ Uo.

²⁸ T. Kiss Tamás: Klebelsberg Kuno. Budapest, 1999. 208–213. o.

²⁹ Uo.

Koncepciójában azonban végig nyomon követhető a testnevelés és sport melletti elkötelezettsége: „Nagy feladatok előtt állunk. Maga a testnevelési törvény megemlíti a Testnevelési Főiskola létesítését, a tornatanár képzés szempontjából. Ennek döntő jelentősége van, mert aki benne volt a gyakorlati életben, az jól tudja, hogy hiába alkotunk mi törvényeket, hiába dolgozunk mi ki végrehajtási utasításokat, minden azon múlik, hogy lesznek-e emberek, akik azt végre is tudják hajtani.” Természetesen a létesítmények építését is hangsúlyozta: „minden községben legyen játszótér, minden iskolának legyen tornaterme, megfelelő sportszerekkel ellátva... Ennek az akciónak mintegy betetőzése lesz azután a Nemzeti Stadion létesítése. A magyart sport szempontjából egy ilyen berendezés nélkülözhetetlenül szükséges, de azt hiszem előbb a feladat demokratikus részével kell megbirkóznunk, előbb biztosítanunk kell azt, hogy minden községben meginduljon a játék, a sport és azután akciónak mintegy betetőzésekképpen fogjuk majd talán anyagilag és az állam jobb pénzügyi viszonyai között a nemzeti stadiont létesíteni.”³⁰

A nemzeti stadion kérdése már a századfordulótól állandóan napirenden lévő téma volt, hiszen már 1896-tól egy-egy olimpia rendezés elnyerése a Magyar Olimpiai Bizottság programjában folyamatosan szerepelt. 1911-től, mikor a Nemzetközi Olimpiai Bizottság Budapesten tartotta ülését, s a MOB a NOB tagok hallgatólagos támogatását is érezhette egy „budapesti olimpia” esetében, még inkább felerősödött egy nagy létszámú (60–70 ezer fő) nézőközönséget befogadó, s nem csak sportesemények céljával szolgáló stadion létesítésére való törekvés.³¹

Az 1921. évi LIII. törvénycikk végrehajtási utasításának tartalma

A testnevelési törvény végrehajtási utasítása 28 paragrafusban rögzítette a testnevelés és a sport állami feladatait. Hogy életbe léptetésére miért kellett éveket várni, annak oka az volt, hogy az erős katonai, gazdasági antant ellenőrzés a Bethlen kormányt halogató taktikára kényszerítette. 1924-től enyhült a katonai ellenőrzés (inkább a gazdasági maradt a jelentős), s ez lehetővé tette a kormány számára a nyíltabb politizálást.

A végrehajtási utasítás meghatározta az iskolafenntartók kötelességeit, intézkedett az iskolákban a testnevelés oktatásának általánossá tételéről, kivéve az egyetemeket, ahol is az egyes intézmények az egyetemi autonómia szellemében, önmaguk dönthettek bevezetéséről.

A végrehajtási utasítás iskolai testnevelési paragrafusaival mindenki egyetértett. Annál nagyobb volt a vita és az ellenzés (tükrözte ezt a nemzetgyűlési vita, valamint a sajtó is) az iskolát elhagyó ifjúság kötelező testnevelése, vagyis a „leventét” illetően. Az utasítás kötelezően kimondta a 12–21 év közötti iskolába nem járó ifjak nyilvántartását, illetve testnevelésük megszervezését. Erre a feladatra törvényhatósági testnevelési bizottságok megalakítását írta elő az utasítás, mégpedig minden megyében és törvényhatósági joggal felruházott városban. A bizottságok feladata lett a leventeegyesületek megalakítása, az ifjúsági oktatók képzése (a „katonaviseltek”, a tanítók és a tanárok előnyben részesítésével), működésük ellenőrzése, valamint a helyi testnevelési alap kezelése. Az utasítás

³⁰ T. Kiss: i. m. 208–213. o.

³¹ Vö.: Zeidler Miklós: A Nemzeti Stadiontól a Népstadionig. In: Tanulmányok Budapest múltjából XXVI. Budapest, 1997. 9–87. o.

rendelkezett a testnevelési felügyelői állás létrehozásáról is, aki egyszemélyben lett felelős az alárendelt körzet testnevelési helyzetéért. Munkatársai az ún. testnevelési vezetők, illetve ifjúsági oktatók lettek. Az egyes egyesületek saját költségükön az OTT engedélyével (de nem kötelezően) leveletoosztályt alakíthattak. Külön intézkedett az utasítás a vállalati leveletoegyesületek létrehozásáról (ezer fő alkalmazása és abból minimum száz fő testnevelési kötelezettsége esetén.) A testnevelési alapokat illetően háromfélét hoztak létre, országos, törvényhatósági és városi (kerületi) és községi hatáskörrel.

A „társadalmi testnevelés” (versenysport) vonatkozásában csak a „segélyezéséről” intézkedett az utasítás, mégpedig a központi Testnevelési Alap terhére. Az utasítás előírta a kötelező községi és üzemi „segélyezést”, tehát a helyi anyagi támogatást is.

Utolsó fejezete a testnevelési törvény végrehajtási utasításának a büntető rendelkezésekről szól. Pénzbírsággal (300–1000 koronáig terjedt) sújtotta a szülőt, munkaadót, illetve a már önálló ifjút, aki elmulasztotta a levetekötelezettségét. A nemzetgyűlési vitát követően visszaállították a Testnevelési Alapot, így a löverseny fogadások bevételének 2 %-a ismét a Testnevelési Alapba került.³² Az 1925. évi LIII. törvénycikk értelmében pedig kihírdették a sportversenyek általános adóztatását, a bevételtől függően 2–20% között.³³

A végrehajtási utasítás 1. paragrafusában írták le először, hogy az OTT testnevelési és sportfőhatóság, amely azonban továbbra is a VKM keretében működött. A rendelet alapján a testnevelési és sportirányítás szervei a következők lettek: az OTT; törvényhatósági testnevelési bizottságok, hat tagját a törvényhatósági bizottság közgyűlése választott, hat tagját a főispán (főpolgármester) előterjesztésére az OTT elnöke nevezett ki; községi (városi, kerületi) testnevelési bizottságok, három tagját választották, hármat a főispán (főpolgármester) nevezett ki.

Az egységes irányítás szempontjából azonban végig ellentmondásos tényező volt, hogy bár az OTT és így a VKM volt a testnevelési és sporthatóság, de a Belügyminisztérium is rendelkezett az egyesületi törvény értelmében bizonyos jogkörrel (sportegyesületi alapszabályok engedélyezése, nyilvántartása, a versenyek közrend szempontjából való ellenőrzése), amelyek sokszor átfedésbe kerültek a VKM jogkörével. A háttérben pedig mindig ott állt a Honvédelmi Minisztérium akarata is.

Értékelés, tanulságok

A testnevelési törvény végrehajtási utasításának kiadásával Klebelsberg egy erősen centralizált szellemű testnevelés- és sportkonceptiót kívánt megvalósítani. Az 1924 január 8-án átalakított OTT – az új elnök Karafiáth Jenő lett – kapta azt a feladatot, hogy a törvény és a végrehajtási utasítás szellemében irányítsa, szervezze, ellenőrizze a magyar sportéletet.³⁴

³² A 62 407/1927 BM. rendelet szerint a leveletoegyesületek sportmérkőzéseit mentesek voltak a rendőri felügyeleti és ellenőrzési díjak fizetése alól. In: *Ivánkovits*: utóbb i. m. 42. o.

³³ *Sport hírlap*, 1925. február 26. Eszerint 500–1000 korona bevételnél 2 %, 1000–5000 korona bevételnél 5 %, 5000–10 000 korona bevételnél 8 %, 10 000–20 000 korona bevételnél 12 %, 20 000–40 000 korona bevételnél 16 %, 40 000 korona feletti bevételnél 20 % ún. „vigalmi” adót kellett fizetni.

³⁴ *Zuber Ferenc*: Az OTT húsz éve. *Testnevelés*, 1933. VI. 11–12.sz. 1071. o.

Az 1924-es végrehajtási utasítás jóvoltából a Testnevelési Alap visszaállítással rendeződtek és tisztábbá váltak a pénzügyi kérdések is. A központi és a helyi testnevelési alapok létrehozásával, valamint a bevételek utáni progresszív adórendszer bevezetésével megteremtődtek a magyar testnevelés és sportmozgalom anyagi feltételei. A magyar sporttársadalom pedig lassan-lassan kiheverte a „trianoni sokk” következményeit. Az antwerpeni olimpiától való távolmaradás (1920), valamint az ezután bekövetkező, a magyar sportolók ellen meghirdetett „sportbloká” (1920–1922) még erősen pesszimista hangulatot eredményezett ugyan, de a NOB 1922-es pozitív döntése már bizakodásra adhatott okot. Ennek értelmében ugyanis a magyar csapat készülhetett az 1924-es párizsi olimpiára. A párizsi olimpia sikere az olimpiai mozgalom megerősödését, életképességét bizonyította, az új, független, „de csonka” Magyarország sportolói és sportvezetői pedig a nemzetközi sportéletben folytathatták azt a kezdeményező tevékenységet, melyet a mozgalom elindításától (1894–1896) végeztek.

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

KOVÁCS LÁSZLÓ

A magyar kalandozások
zsákmányáról

